

Ένα γράμμα για τη σύγχρονη τέχνη, Οδ. Ελύτης

Επιστολή του Οδυσσέα Ελύτη στον Ευάγγελο Παπανούτσο

Ένα γράμμα για τη σύγχρονη τέχνη

Clock melting clocks,

Salvador Dalí

Το ψάρι που τραγουδά,

Joan Miro

Οι δεσποινίδες της Αβινιόν,

Pablo Picasso

Αγαπητέ μου κ. Παπανούτσο,

Θα ήτανε περιττό ίσως να τονίσω με πόση ανυπομονησία περίμενα τις διαλέξεις σας και με πόσο ενδιαφέρον τις παρακολούθησα μαζί με πολλούς άλλους φίλους της νέας τέχνης, που δεν έχουν συχνά την ευκαιρία στον τόπο μας ν' ακούσουνε για ζητήματα που θεωρούνε πολύ ζωτικά και που, νομίζουν, θα ήταν ευχής έργον αν μπορούσανε να διαδοθούνε σ' ένα κοινό πλατύτερο. Δυστυχώς — και παίρνω αμέσως το θάρρος να σας το πω — ούτε οι φίλοι μου ούτε, πολύ περισσότερο, εγώ, που έμενα πάντοτε με την εντύπωση μερικών ωραίων μας συζητήσεων από το περασμένο καλοκαίρι, δε μείναμε ικανοποιημένοι. Και δε μείναμε ικανοποιημένοι, όχι τόσο για άλλους λόγους, όσο γιατί βρήκαμε πως έλειπε γενικά από την ομιλία σας η αγάπη και γιατί, ακριβώς, νομίζουμε πως μια πράξη που δεν ξεκινάει από την αγάπη ή, έστω, το μίσος είναι κατά βάθος ανώφελη.

[...]

Αλλά εγώ είμαι ένας άνθρωπος που αγαπώ τη ζωγραφική όσο και την ποίηση, που παρακολουθώ τη ζωγραφική όσο και την ποίηση, και δε βλέπω καθόλου να περνάνε κρίση· μήτε να κινδυνεύουν να γκρεμιστούν σε κανένα χάος, εξόν κι αν είναι το χάος του ακαδημαϊσμού που, σαν από κατάρα, έχει ανοίξει και στον τόπο μας ένα μόνιμο λάκκο για τις αδύναμες ψυχές. Γι' αυτό επιμένω στο συμπέρασμά σας, το καταδικαστικό, επιμένω σε μια διαμαρτυρία που — πάρτε την όπως θέλετε — από τη μια της όψη είναι παράπονο κι από την άλλη κατηγορία. Ξέρω πολλούς που συμφωνούν μαζί μου και θα 'θελα σαν από το στόμα όλων να μιλήσω, να μιλήσουμε μαζί, και να σας πούμε ότι, καθώς λέει ο λαός, «κάνατε ένα καλό και το ρίξατε στο γιαλό».

Μιλήσατε για τις νέες τάσεις, άριστα πληροφορημένος, σε ύφος, θα έλεγα, κάπως περιληπτικό· μας αναφέρατε, π.χ., κυβιστές σαν τον Braque, τον Leger ή τον Juan Gris, χωρίς να τονίσετε καθόλου την τεράστια σημασία που είχε για την εξέλιξη της Τέχνης η παραγωγή τους, ή για τούς υπερρεαλιστές, τον Max Ernst τον Joan Miro, τον Arp (τον Salvador Dalí και τον Giorgio de Chirico δεν τους άκουσα καθόλου, μήπως έχω λάθος;), χωρίς να μπείτε καθόλου στον τρόπο της εργασίας τους και στους συγκεκριμένους σκοπούς που επιδιώκουν, και καταλήξατε να χαρακτηρίσετε τον κολοσσό αυτόν που λέγεται Picasso και που, γι' αυτόν, κάθε άνθρωπος, σ' οποιοδήποτε έθνος και αν ανήκει, δίκαια υπερηφανεύεται, καταλήξατε, λέω, να χαρακτηρίσετε τον Picasso σαν αδύναμο και ασταθή, παίρνοντας για επιχείρημα τα διαδοχικά στάδια που η μεγαλοφυΐα του δρασκελίσει, θέλοντας έμπρακτα να υποδηλώσει ότι δεν υπάρχει τέλος στις αναζητήσεις ενός αληθινά δυναμικού και ζωντανού καλλιτέχνη. Αυτό είναι το μυστικό που κάνει τον Picasso να μην αποστεώνεται, αυτή είναι η αρετή του. Και σεις κατακρίνετε ίσα-ίσα την αρετή του αυτή, απογοητεύετε γιατί ολόκληρη η νέα τέχνη δε σας δίνει κανένα τέλος (σάμπως θάτανε τόσο κουτή να υπογράψει την καταδίκη της), και την ξεγράφετε, γιατί δε σας οδήγησε σε μια νέα ισορροπία. Αλλά, προς Θεού, με το να γίνεστε ζηλωτής της ισορροπίας, ύστερ' από τη μελέτη του μυστικού των συγχρόνων καλλιτεχνών, δεν είναι σαν να ομολογείτε πως δεν μπήκατε καθόλου στο μυστικό τους;

[...] Δε θέλω όμως να επεκταθώ εδωπέρα σε θέματα πιο ειδικά και σε προσωπικές απόψεις. Θέλω μονάχα ν' αναλάβω για μια στιγμή την ολοκληρωτική αλλά και νόμιμη

υπεράσπιση της νέας τέχνης, έτσι όπως μας παρουσιάζεται, κορεσμένη από αντιφάσεις αλλά και κορεσμένη από ζωή, ακαταστάλακτη και σπασμωδική, αλλά όχι νεκρή, όχι αδιάφορη, όχι ανώφελη. Και για να γίνω σαφέστερος: θέλω ν' αναλάβω την υπεράσπιση του γενικότερου πνεύματος που χαρακτηρίζει την τεχνοτροπία των μοντέρνων καλλιτεχνών, του καθαρά δημιουργικού πνεύματος που έσωσε την τέχνη από το θάνατο σε ολόκληρο το διάστημα της παράδοξης αυτής μεσοπολεμικής εικοσαετίας, και κράτησε το προνόμιο της γνήσιας έκφρασης μονάχα — τι μεγάλη τιμή — για τον εαυτό της.

Αγαπητέ κ. Παπανούτσο, μας χωρίζουνε αρκετά χρόνια και δεν ειμ' εγώ εκείνος, που, προκειμένου να σας μιλήσει, θ' άφηνε κατά μέρος το σεβασμό. Θα ήθελα όμως να διαπιστώσω τη μεγάλη διαφορά νοοτροπίας που μας χωρίζει και που με ρίχνει τώρα στον κίνδυνο να κατηγορηθώ σα νέος που βιάζεται να κάνει το σπουδαίο ή το σοφό, ενώ, απλούστατα, βιάζεται να μιλήσει στο όνομα μιας αισιοδοξίας που, παρά τη διάχυτη γύρω απορία, υπάρχει κι εγκυμονείται βαθιά στα σπλάχνα του αποτρόπαιου σημερινού πολέμου, υπάρχει και ταξιδεύει στα στήθια των αντάξιων της εποχής τους νέων όλου του κόσμου. Όταν έρθει η μέρα που θα μπει επιτέλους μια νέα τάξη στον υλικό κόσμο, θα μπορέσουμε κι εμείς να εκφραστούμε καλύτερα, προπάντων πειραματικότερα. Αλλά τότε — το πιστεύουμε — θα 'χουμε κι ανθρώπους που θα μπορούνε να μας κρίνουν με νέα κριτήρια, καλύτερα και πειραματικότερα. Κι αυτό δε θα 'ναι πια μια κριτική από ύψους, αλλά μια συνεργασία που θα δώσει καρπούς ικανούς ν' απελπίσουν την ανυπαρξία και το κενό — ν' απελπίσουν την ήττα και το θάνατο.

Οδυσσέας Ελύτης,

Ανοιχτά Χαρτιά, 1940

Ασκήσεις

1. Ποιες είναι οι απόψεις του Ελύτη για την **ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ-ΑΝΤΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ** τότε, το 1940, *νέα τέχνη*; Με ποια επιχειρήματα υποστηρίζει τις απόψεις του;
2. Ποιες θεωρείτε ότι μπορεί να είναι οι απόψεις του Παπανούτσου με τις οποίες διαφωνεί ο Ελύτης; Να κάνετε υποθέσεις με βάση το περιεχόμενο της επιστολής.
3. Ποιον χαρακτηρισμό αποδίδει ο Παπανούτσος στον Picasso και σε ποιο επιχείρημα φαίνεται ότι στηρίζει τον χαρακτηρισμό του; Ποιο αντεπιχείρημα χρησιμοποιεί ο Ελύτης, για να υπερασπιστεί τον Picasso; Ποιο από τα δύο επιχειρήματα θεωρείτε πιο πειστικό; Βλ. και [Έκφραση-Έκθεση Γ' λυκείου. σ. 30. 31.](#)
4. Ο Ελύτης διαφωνεί με τις απόψεις του Παπανούτσου **ΥΦΟΣ-ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ** για την τέχνη και καταθέτει τις δικές του. Να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο ο Ελύτης εκφράζει την αντιπαράθεσή του και να χαρακτηρίσετε το ύφος της επιστολής με αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου, βλ. και [Έκφραση-Έκθεση Α' λυκείου. σ. 36-37.](#) Ποια ταυτότητα προβάλλει ο Ελύτης μέσα από την επιστολή;
5. Ποια είναι σήμερα η κυρίαρχη αντίληψη για την τότε μοντέρνα τέχνη; Πιστεύετε ότι δικαιώθηκε ο Ελύτης; Αν ναι, πώς θα σχολιάζατε το γεγονός, λαμβάνοντας υπόψη και το παρακάτω απόσπασμα από μια άλλη επιστολή του;

Την τύχη του (έργου τέχνης) αυτή, σήμερα, την προσδιορίζετε σεις, αύριο θα την προσδιορίσουν οι άλλοι που θα 'ρθουν, και θα εξακολουθούνε πάντοτε να την προσδιορίζουνε άνθρωποι, ανάλογα με την αισθητική αντίληψη που θα χαρακτηρίζει την εποχή τους.

Ανοιχτά Χαρτιά, 1940

6. Οργάνωση project : *Ζωγράφοι και η εποχή τους.* **PROJECT**
Εργαστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα θα αναλάβει να μελετήσει το έργο ενός από τους ζωγράφους που αναφέρει ο Ελύτης στην επιστολή του και να το παρουσιάσει. Θα αναλάβει, επίσης, να διερευνήσει, μεταξύ άλλων,

τα ερωτήματα: Πώς αντιμετωπίστηκε το έργο του ζωγράφου στην εποχή του; Αναγνωρίστηκε η αξία του ή δέχτηκε αρνητικές κριτικές; Πώς εκτιμάται σήμερα η συμβολή του ζωγράφου στην εξέλιξη της τέχνης; Οι εργασίες των ομάδων θα παρουσιαστούν σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο με το κατάλληλο λογισμικό και θα συζητηθούν στην ολομέλεια.